

UMUMTA'LIM MUASSASALARI O'QITUVCHILARINING INKLYUZIV TAYYORGARLIGINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

Muxabbat Nazaraliyevna Toshmurodova

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Xorijiy Tillar Ta'limi Kafedrasida Katta O'qituvchisi

Annotatsiya. Inklyuziv ta'lim sharoitida pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish zarurati asoslanadi hamda ularni shakllantirish yo'llari ochib beriladi. Kompetensiyaviy yondashuvning inklyuziv ta'lim jarayonidagi ahamiyati va samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, o'qituvchi tayyorgarligi, metodik kompetensiya, ta'lim jarayoni boshqaruvi.

Аннотация. Обоснована необходимость развития профессиональных компетенций педагогов в условиях инклюзивного образования, раскрыты пути их формирования. Разработаны рекомендации по повышению эффективности и значимости компетентностного подхода в инклюзивном образовательном процессе.

Ключевые слова: инклюзивное образование, компетентностный подход, подготовка учителей, методическая компетенция, управление образовательным процессом.

Abstract. The necessity of developing teachers' professional competencies in the context of inclusive education is substantiated, and ways of their formation are revealed. Recommendations for improving the efficiency and significance of the competency-based approach in the inclusive educational process have been developed.

Keywords: inclusive education, competency-based approach, teacher training, methodological competence, educational process management.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimi har bir shaxs uchun teng imkoniyatlarni ta'minlash va har tomonlama rivojlanishiga sharoit yaratish vazifasini o'z zimmasiga oladi. Shu jihatdan inklyuziv ta'lim tizimi hozirgi kunda nafaqat pedagogika sohasi, balki

ijtimoiy muhitni rivojlantirishda ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim modeli barcha o'quvchilarga, ularning jismoniy, psixologik va kognitiv imkoniyatlaridan qat'i nazar, umumiy ta'lim muassasalarida ta'lim olish imkonini beradi. Ushbu yondashuv nafaqat ta'lim oluvchilarning huquqlarini himoya qilish, balki ularning shaxsiy rivojlanishi, jamiyatda o'z o'rnini topishi va faol ijtimoiylashuvi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan.

Inklyuziv ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi bevosita pedagoglarning ushbu sohaga tayyorgarlik darajasiga bog'liqdir. O'qituvchilar inklyuziv muhitda samarali faoliyat yuritishlari uchun zarur bo'lgan maxsus bilim, ko'nikma va kompetensiyalarga ega bo'lishlari talab etiladi. Aynan shu sababli, umumta'lim muassasalarida o'qituvchilarni inklyuziv ta'lim sharoitlariga tayyorlashning metodik asoslarini ishlab chiqish, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va bu jarayonni tizimli ravishda boshqarish dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarga, ularning individual ehtiyojlari va imkoniyatlaridan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish imkoniyatini ta'minlovchi tizimdir. Bu ta'lim modeli maxsus ehtiyojli bolalarning umumiy o'quv muhitida o'qishini qo'llab-quvvatlaydi. Kompetensiyaviy yondashuv esa o'qituvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini aniq natijalarga yo'naltirishga qaratilgan ta'lim metodikasi bo'lib, inklyuziv ta'lim sharoitida pedagogik faoliyatning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim va kompetensiyaviy yondashuvning mohiyatiga doir ilmiy tadqiqotlar so'nggi yillarda pedagogika va ta'lim jarayonini takomillashtirish borasida keng qamrovli yondashuvlar qatorida muhim o'rin tutmoqda. Quyida ushbu mavzu bo'yicha asosiy ilmiy manbalar tahlili keltirilgan:

1. **Ainscow, M. (2005).** Muallif ta'kidlaganidek, inklyuziv ta'lim tizimlarini ishlab chiqishda asosiy o'zgarish omillari pedagogik kompetensiyalarning rivojlanishi bilan bog'liq. Bu jarayonda ta'lim metodologiyasining yangi tamoyillari ta'lim jarayonining muvaffaqiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

2. **Florian, L. (2008).** Tadqiqotda inklyuziv ta'limning maxsus yoki umumiy ta'lim ichidagi o'rni muhokama qilinib, inklyuziv yondashuvning kelajakdagi tendensiyalari haqida fikr bildirilgan.

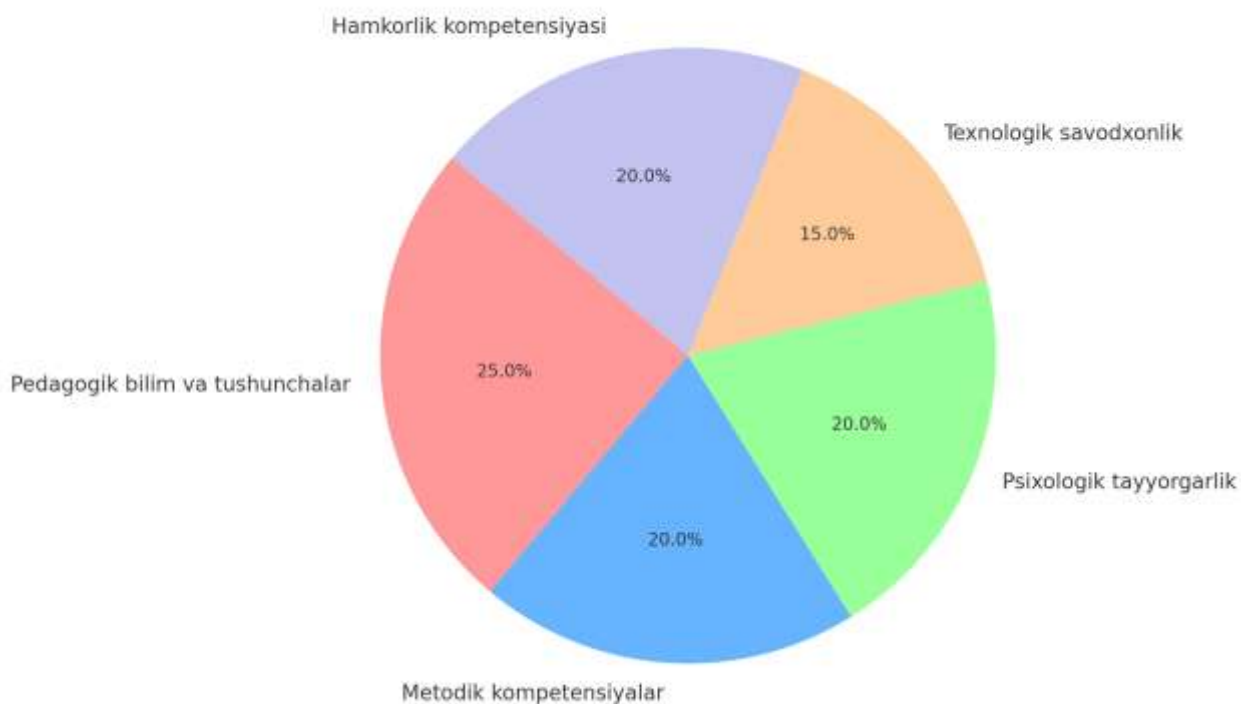
3. **Booth, T., & Ainscow, M. (2011).** Mazkur manbada ta'lim muassasalarida inklyuziv jarayonlarni rejalashtirish va rivojlantirishning tizimli metodlari taqdim etilgan.

Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim va kompetensiyaviy yondashuvni samarali joriy etish uchun nazariy va amaliy tadqiqotlarning o'zaro bog'liqligi muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy tadqiqotlar pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish hamda maxsus ehtiyojli o'quvchilarning ta'lim jarayoniga moslashish imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha innovatsion metodlarni ishlab chiqishda davom etmoqda.

O'qituvchilarning inklyuziv ta'limga tayyorgarligi quyidagi asosiy omillar orqali shakllantiriladi:

- **Pedagogik bilim va tushunchalar** – inklyuziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lish;
- **Metodik kompetensiyalar** – turli o'quv uslublarini qo'llay olish, individual va differensial yondashuvlarni amalga oshirish;
- **Psixologik tayyorgarlik** – maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lish;
- **Texnologik savodxonlik** – zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalana olish;
- **Hamkorlik kompetensiyasi** – ota-onalar, jamiyat va boshqa ta'lim subyektlari bilan samarali ishlash.

O'qituvchilarning Inklyuziv Tayyorgarligini Shakllantirish Omillari

Yuqoridagi pie chart o'qituvchilarning inklyuziv tayyorgarligini shakllantirish omillarini ulushlar bilan ifodalaydi. Quyida har bir omilning keng ko'lamli tushuntirishi keltirilgan:

1. **Pedagogik bilim va tushunchalar (25%)**

- Inklyuziv ta'limni samarali olib borish uchun o'qituvchilar inklyuziv ta'lim nazariyasi va amaliyoti haqida yetarli bilimga ega bo'lishi lozim.
- Bu bilimlar pedagogik asoslar, maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash tamoyillari va inklyuziv metodlarni o'z ichiga oladi.
- O'qituvchilar turli xil ta'lim dasturlarini moslashtirish va mos pedagogik uslublardan foydalanishni bilishi kerak.

2. **Metodik kompetensiyalar (20%)**

- Differensial va individual yondashuv metodlarini qo'llay olish pedagog uchun muhim jihat sanaladi.
- Inklyuziv ta'lim sharoitida har bir o'quvchining ehtiyojlariga mos keladigan metodlarni tanlash va qo'llash malakasi zarur.

- Samarali dars dizayni, interaktiv o'qitish metodlari va ko'rgazmali vositalardan foydalanish metodik kompetensiyaning asosiy tarkibiy qismidir.

3. Psixologik tayyorgarlik (20%)

- O'qituvchi o'quvchilarning turli ehtiyoj va imkoniyatlarini tushunishi va ularga mos yondashuvni shakllantirishi kerak.

- Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda sabr, tushuncha va moslashuvchanlik asosiy omillardan biridir.

- Inklyuziv muhit yaratishda ijobiy psixologik muhit shakllantirish va bolalarning ijtimoiy integratsiyasini qo'llab-quvvatlash muhimdir.

4. Texnologik savodxonlik (15%)

- Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish inklyuziv ta'limni yanada samarali tashkil etishga yordam beradi.

- O'qituvchilar ta'lim jarayonida maxsus ta'lim dasturlari, vizual materiallar, interaktiv vositalardan samarali foydalanishi lozim.

- Masofaviy ta'lim platformalaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish orqali ta'lim sifati oshiriladi.

5. Hamkorlik kompetensiyasi (20%)

- O'qituvchilar ota-onalar, psixologlar, logopedlar, maxsus pedagoglar va jamiyat bilan samarali hamkorlik qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

- Inklyuziv ta'limda jamoaviy ishlash muhim bo'lib, pedagoglar hamkasblari bilan doimiy tajriba almashib borishlari lozim.

- Ta'lim muassasalari va maxsus markazlar o'rtasidagi hamkorlik inklyuziv ta'limni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Umumta'lim muassasalarida inklyuziv ta'limni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, pedagoglarning tayyorgarligini oshirish bu jarayonning samarali amalga oshirilishini ta'minlaydi. O'qituvchilarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish ularning inklyuziv ta'lim muhitida samarali faoliyat olib borishiga,

o'quvchilarning ehtiyojlarini to'liq qondirishga va umumiy ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: what are the levers for change? *Journal of Educational Change*, 6(2), 109-124.
2. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: CSIE.
3. Florian, L. (2008). Inclusion: Special or inclusive education: Future trends. *British Journal of Special Education*, 35(4), 202-208.
4. Nazarova, Z. (2017). Inklyuziv ta'limning rivojlanish tendensiyalari. *O'zbek pedagogika jurnali*, 3, 45-52.
5. O'rinboyev, M. (2021). Kompetensiyaviy yondashuv asosida inklyuziv ta'limni rivojlantirish masalalari. *Ta'lim va taraqqiyot*, 2(4), 33-41.